

KANT'IN SAF AKLIN ELEŞTİRİSİ NİÇİN BİR VARLIKBİLİM OLARAK ANLAŞILMALIDIR?

Seyit Coşkun*

ÖZET

M. Heidegger I. Kant'ın Saf Aklın Eleştirisi'ni Dasein'in zamansal varoluşu temelinde, epistemolojik yorumdan farklı olarak, bir ontoloji olarak anlaşılması gerektiğini ileri sürer. Bu çalışmada Heidegger'in Kant'ı nasıl ontolojik olarak yorumladığını göstermeye çalışıyoruz.

Anahtar Kelimeler: *Sezgide kavrayışın sentezi, İmgelemede yeniden-üretim sentezi, Kavramda tanımanın sentezi, Dasein'in ekstatik varoluşu.*

ABSTRACT

M. Heidegger argues for an ontological interpretation of Kant's Critique of Pure Reason upon the basis of the temporal existence of the Dasein, which differs from the epistemological interpretation. In this study we try to illustrate how Heidegger interprets Kant ontologically.

Keywords: *Synthesis of apprehension in intuition, synthesis of the reproduction in imagination, synthesis of recognition in concept, ekstatic existence of the Dasein*

Heidegger, Kant'ın *Saf Aklın Eleştirisi'*ne ilişkin fenomenolojik yorumunda, *Eleştirinin* bir epistemoloji olarak görülmesinin, onun eksik ve yanlış anlaşılmasına neden olduğunu vurgulamaktadır. Kant'ın asıl amacı sentetik a priori yargıların olanaklılığının gösterilmesidir. Dolayısıyla, bu yargılar, şeylerle kurulan ilişkide bir ön-tasarımlamayla değil, ancak zamansal Varolanın (Dasein) varolma tarzı içinde şeylerle ilgisinde açığa çıkarılabilecektir. Heidegger, bu olanaklılığı, "Varolanın (Dasein) varolma tarzını göstermesi bakımından temel ontoloji niçin saf aklın fenomenolojik yorumuyla olmalıdır?" biçimindeki bir soruyla ortaya koymaktadır.

Heidegger, *Kant ve Metafiziğin Problemi* adlı kitabının önsözünde, amacını kısmen belirtmektedir. Buna göre, O, *Saf Aklın Eleştirisi'*ne yönelik incelemesi sırasında şemalaştırma bölümüne dikkat ettiğinde, kategoriler-probleminde, aşkın metafiziksel varlık-problemi ve zaman fenomeni arasında bir bağlantı gördüğünü ve böylelikle *Varlık ve Zaman*'da girişilen sorgulamanın Kant-yorumu için bir ön-kavrayış olarak işlev gördüğünü belirtmektedir (Heidegger, 1998: XIV).

---

* DTCF, Felsefe Bölümü, Doktora Öğrencisi

Heidegger, *Varlık ve Zaman*'da giriştiği, Dasein'in varlık tarzını göstermesi bakımından varoluş analitiğinin ontolojik temellendirmesinin, nasıl bir temel ontolojiyle olanaklı olabileceğini, Kant'ın *Saf Aklın Eleştirisi*'ne yönelik fenomenolojik yorumlamasıyla sürdürmeye çalışır. Çünkü “temel ontoloji, yitimli insan varlığının ontolojik analitiği olarak adlandırılabilir. Bu analitik, insanın doğasına ait olan metafiziğin temeline hazırlık olarak, metafiziğin olanaklılığıyla, insansal varoluşun talep edilen metafiziğini gerektirmektedir” (Heidegger, 1998: 1). Dolayısıyla, böyle bir gereklilik, kendini metafiziğin temellendirilmesinde ortaya koyacaktır. Bu olanaklılık, kendini Kant'ta *Saf Aklın Eleştirisi*'yle ortaya koyduğu için, yapılacak olan, saf akıldaki araştırmayı sorgulamak olacaktır. Heidegger, Kant için metafiziğin temellendirilmesinin niçin *Saf Aklın Eleştirisi*'yle olduğunu sorarak, metafiziğin tarihsel gelişimi içinde bu soruyu açıklamaya çalışır. Dolayısıyla, verilecek cevap temel ontoloji için böyle bir metafizik temellendirmenin gerekliliğini de ortaya koyacaktır. Çünkü “bütününde metafiziğin temellendirilişi, ontolojinin içsel olanaklılığının açığa çıkarılışındır” (Heidegger, 1998: 12).

Heidegger'e göre, metafiziğin kökeninde bulunan çifte anlamlılık, “varolan olarak varolanın bilgisi ve varolanın mükemmel bilgisi” anlamında, *ilk felsefe* olarak Aristotelesçi anlayıştan önce Antik felsefenin başlangıcından itibaren varlık sorununda egemenliğini sürdüre gelmiştir. Bu anlamda, Metafizik, bütününde varolanın varolan olarak gerçek bilgisi anlamında *Metaphysika generalis*'tir. Metafizik, duysal deneyimi aşarak, varolanın aşkınsal anlamının bilgisini aramaktır. Diğer yandan, metafiziğin, tarihsel süreçte Hıristiyanlık anlayışından kaynaklı içeriksel bölümlenmesinde, Tanrıda, Doğada ve İnsanda, varolanın bilgisinin düzenlenmesiyle teoloji, kozmoloji ve psikoloji bilimlerini içeren *Metaphysika specialis* oluşturulur. Metafiziğin bu çifte anlamlılığı, Kant'ta içsel olanaklılığının bir sınırlandırılmasıyla, varolanın ontik bilgisinin belirlenmesindeki bir bilim idesi olarak *Metaphysica specialis*'e yerleştirilir. Ama, Kant şunu da söylemek istemektedir: “bütün bilgi ontik değildir ve nerede böyle bir şey bulunuyorsa, o sadece ontoloji aracılığıyla olanaklıdır” (Heidegger, 1998: 13). Hakikatin varolanlara uygunluğu olarak metafiziğin temellendirilmesinde, *Metaphysica specialis*'in içsel olanağının tasarısı, ontik bilginin olanağının ne olduğu sorusuna geri götürülür. Fakat, olagelen varlık-anlayışının özü problemi, diğer deyişle, en geniş anlamda ontolojik bir bilgi olanaklılığıdır. Dolayısıyla, “*Metaphysica specialis*'in temellendirme denemesi, *Metaphysica generalis*'in niteliği hakkındaki problematiğe kadar geri götürülmelidir” (Heidegger, 1998: 11). Bu anlamda problem, ontik bilginin olanaklılığından ontolojinin kendinde olanaklılığı problematiğine dönüşür. Bu, saf aklın aşkınsallığında, varolanın gerçek-apriori bilgisinin anlamının nasıl olanaklı olabileceğini yeniden sormaktır. Bu sorgulamada, “soruyu soran, soran olarak sorunun içindedir, yani onun içine sokulmuştur” (Heidegger, 1991: 24). Varolanın özünü ortaya çıkarmak amacıyla varolanın bütününde açığa çıkanın anlamını aramak, sentetik a priori ya da ontolojik bilgi olanaklılığı olarak, *Dasein*'in

varoluş olanaklılığının kendinde bunu göstermektedir. Varlığın kavranışının bu aşkınsal özü hakkında soru sormak, aynı zamanda transandantal felsefe yapmaktır.

Heidegger'e göre, Kant, ontolojinin olanaklılığı problemiğini şu soruda dile getirmektedir: “sentetik *a priori* yargı nasıl olanaklıdır?” (Heidegger, 1998: 13). Bu sorunun yorumlanma biçimi, aynı zamanda saf bir akıl eleştirisi olarak metafiziğin temellendirilmesi olanağını sağlayacaktır. Sentetik yargı, *a priori* bilgi olanağı olarak varolanın kendisinde açığa çıkmış bir bilgidir. Dolayısıyla, soru, sentetik *a priori* yargının niteliği problemi, ontolojik bilginin olanaklılığına göre varolmaktadır. Bu bilginin olanaklılığı için ilkeler bir akılda bulunuyorsa, ontolojik bilginin olanaklılığı saf bir aklın özünün aydınlatılmasıyla ortaya konulabilecektir. Dolayısıyla, “ontolojinin özünün açığa çıkarılışı olarak metafiziğin temellendirilmesi, *Saf Aklın Eleştirisi*'dir” (Heidegger, 1998: 15). Ancak, *Saf Aklın Eleştirisi* aşkınsal felsefenin bir sisteminden çok yöntemin yorumu gibi gözükmektedir.

Heidegger için *Saf Aklın Eleştirisi*'nin niyeti, deneyimin teorisi veya pozitif bilimlerin teorisi olarak yorumlanırsa, yanlış anlaşılmalı olacaktır. Çünkü, varolana uygunluğu içinde hakikatin ortaya konulmasında, diğer bir deyişle ontik gerçekliğin ontolojiye uygunluğu içinde kavranılmasında metafiziğin içsel olanaklılığının sınırlandırılması, varolanın özüne ilişkin ontolojik bilgiyi elde edemeyecektir. Gerçekte, “Kant doğa bilimlerinin teorisini vermek istemiyordu, aksine metafizik problemiğini, dolayısıyla ontolojisini göstermek istiyordu ” (Heidegger, 1998: 275). Bundan dolayı, *Saf Aklın Eleştirisi* bilgi teorisi anlamında hiçbir şey ortaya çıkarmayacaktır. Ama, gerçekten geçerli bir bilgi teorisi olarak yorumlanırsa, şu söylenmelidir: “*Saf Aklın Eleştirisi*, ontik bir bilginin teorisi değil, aksine ontolojik bilginin bir teorisidir” (Heidegger, 1998: 17). Dolayısıyla, *Saf Aklın Eleştirisi*'nin şimdiye kadarki yorumlarda, özellikle, saf aklın *a priori* ilkelerinin kökeni boyutunda yetersiz ve yanlış anlaşılması, onun ontik bilgi teorisi olarak görülmesine neden olmuştur.

Heidegger'e göre, metafizik gerçekte bir bilim olarak görülecekse, en genel anlamda bilim idesi altında düşünülmelidir. Bu anlamda, “insansal varolanın varoluş olanaklılığı olarak bilim nedir?” gibi bir sorgulamada bilim anlayışı ortaya konulabilecektir. Dolayısıyla, varolanın varoluşuna ait bilimin özü için, “*Dasein*'in belirlenimi, dünya-içinde-olmak ve özgürlük, bilimin özünü *Dasein*'in varlık tarzında yorumlamak için yeterlidir” (Heidegger, 1987: 20). Bu yorumlama, varolanın bir tasarımı biçiminde değil, zamansal ve tarihsel olarak doğanın varlığının ve varolma durumunun gösterilmesidir.

Heidegger'e göre, metafizik için gerekli olan “insan nedir?” sorusunun bir temellendirilmesi için *Dasein*'in metafiziği kabul edilmelidir. Dolayısıyla, “insanda sonluluk sorununun bu temel problemini, metafiziğin temel bir yorumuyla aydınlatmak amacıyla *Saf Aklın Eleştirisi*'nin temelinde

gerekli olan bir yoruma girildi” (Heidegger, 1998: 218). Sonluluk ve sorunun özelliği, öznenin öznelliğinin aşkınsal analitiğinin içsel biçimi temelinde açığa çıkarılmalıdır. Çünkü, “Kant’ın metafizik temellendirmesi, varolanın varlığının açıklığının içsel olanaklılığına göre kararlaştırılan soru, ilk defa olarak sonlu aşkınlığın temel belirlenimi olarak zamana rastlamaktadır; diğer bir deyişle, Varlık anlayışı aynı zamanda, *Dasein*’da, Varlığın kendisi tarafından zamana yönelik tasarımılamadır” (Heidegger, 1998: 243). Bu tasarımılama, Varlığın açıklığında duran *Dasein*’ın, varolan olarak diğer varolanlarla açığıdaki ilişkisinin içsel olanaklılığında açığa çıkmaktadır.

Ontolojik veya sentetik *a priori* bilgi olanaklılığı, *Saf Aklın Eleştirisi*’nin temel sorunudur. Çünkü, bu sorun, varolanın özünün temellendirimi için, “...ontolojinin veya aşkınsal felsefenin temellendirilmesi olarak, aşkınsal bir araştırmadır, gerçekte ontolojinin transandantal bir temellendirilmesidir” (Heidegger, 1998: 59). Sentetik *a priori* bilgi olanaklılığı, saf akla yani teorik aklın kendisine yönelik bir araştırmadır. Bu anlamda, Heidegger için de “*a priori* saf bilginin aklı, problemi ve konusu bizizdir, insansal akıldır” (Heidegger, 1998: 69). Böyle bir bilgi olanağı için, aklın kendinde bulunan ilkelerin araştırılmasıyla onun işleyişinin özünün açığa çıkarılması gereklidir. Dolayısıyla araştırmanın ufkunda, aynı zamanda *Dasein*’ın bilme ilişkisi durmaktadır.

Kant göre, “insan bilgisinin belki de ortak ama bizim için bilinmeyen tek bir kaynaktan doğan iki kökü vardır-duyarlılık ve anlak” (Kant, 1993: A15-B29). Duyusallığa yani sezgiye yönelik bir araştırma, aşkınsal estetiğin konusu içinde mekan ve zamanın özüne göre yürütülür. Anlama-anlak’a yani düşünmenin kendine yönelik bir araştırmada aşkınsal mantığın konusu, kategorilerin özüne yönelik olmaktadır. Aşkınsal mantık, genel mantığın anlamanın kendinde yasalarına yönelik araştırmasından farklı olarak, anlamanın saf kavramlarının içeriksel özünün açığa çıkarılması anlamında aşkınsal bir analitiktir. “Analitik, saf bilginin rolünde, saf anlamanın özünün aydınlatılmasıdır, dolayısıyla, bu anlamda aydınlatma, dedüksiyon ifadesinin anlamı olmaktadır” (Heidegger, 1987: 218-219). Sentetik *a priori* bilgi olanağı, diğer bir deyişle kategorilerin ontolojik özünün açığa çıkarılışı, aynı zamanda her iki yetinin ortak kökenini açığa çıkarma araştırması olarak transandantal dedüksiyon içinde şematizmde ele alınmaktadır.

Kant’ta tüm bilgi deneyimle başlarken, duyusallığın saf sezgisi mekan ve zaman nesnelere verililiğinin koşulunu oluştururlar. Ancak bu sezgisel verili olanı düşünmenin kendisinde bilme ise kavramlar altında olanaklı olmaktadır. “Sezgi ve kavramlar öyleyse tüm bilgimizin öğelerini oluştururlar, öyle ki ne kavramlar belli bir yolda onlara karşılık düşen sezgi olmaksızın, ne de sezgi kavramlar olmaksızın bir bilgi verebilir” (Kant, 1993: A50-B74). Ancak sezgiyle bağlantılı kavram, biçim olarak kavramla farklıdır. Dolayısıyla, sezgisel olandaki tasarımıla, bu tasarımı anlama yetisinde-anlakta bulunan kategorilerle ilişkisinin araştırılması deneyimin olanağının *a priori*

koşullarını gösterecektir. Kantçı araştırma transandantal dedüksiyonda, bireşimsel üç öznel bilgi kaynağı ortaya koymaktadır: ruhun değişimleri olarak tasarımların kavranışı, imgelemde yeniden üretimin bireşimi ve kavramda tanımanın bireşimi.

Heidegger'e göre, saf sezgiyle ilişkisi içinde bu bireşimsel yargıda Kant, "...kategorileri yalnızca mantıksal anlama fonksiyonu bağlantısıyla değil, aynı zamanda onları saf imgesel-zaman ilişkisel sentezin içeriğinde gösterdi, ama kategorileri varolanları, nesnelere hesaba katarak, onların objektif realitelerini, varolanın kendinde temellendirilen içeriğini göstermedi" (Heidegger, 1987: 305). Dolayısıyla, kategorilerin özü, varolan olarak varolanla ilişkiselliği, diğer bir deyişle, kavramların ontolojik özü henüz belirsizdir.

Heidegger'e göre, "saf anlama-anlak kavramlarının çıkarımının görevi başlıca kategorilerin kökensel ontolojik özünün açığa çıkarılışında bulunmaktadır; diğer bir deyişle, saf sentezin saf yüklemsel yapısında görülen özünün, içsel olanaklılığının açığa çıkarılmasıdır" (Heidegger, 1998: 305). Dolayısıyla, deneyimin olanağının *a priori* koşulları kategorilerin ontolojik özünün, diğer bir deyişle nesnel ilişkiselliğinin ortaya konulması, sezgide kavrayışın (*Von der Synthesis der Apprehension in der Anschauung*) bireşiminde, imgelemde yeniden-üretimin (*Von der Synthesis der Reproduktion in der Einbildung*) bireşiminde ve kavramda tanımanın (*Von der Synthesis der Recognition im Begriffe*) bireşiminde, fenomenolojik bir araştırmada açığa çıkacaktır. "Üçlü sentezin yorumunun başlıca amacı, aşkınsal imgelem-yetisinin yapısında nesneyle *a priori* zaman-ilişkisel olanaklılığın temeli olarak gösterilmesidir" (Heidegger, 1998: 338).

Heidegger'e göre, saf anlama-anlak kavramlarının özünün açığa çıkarılması olarak aşkınsal çıkarım, Kantçı felsefenin en sıkıntılı bölümüdür. Sezginin nesnelere zorunlu ilişkiselliğine karşılık, saf anlama-anlak kategorilerinin böyle bir ilişkiselliğinin olmaması, düşünmenin öznel koşullarının nasıl nesnel bir geçerlilik taşıyacağı sorununu gündeme getirmektedir. Çünkü Kantçı anlayışta, saf bilginin iki ayrı kaynağı, saf sezgi ve saf düşünme, temelde birbirinden yalıtılmış olarak ele alınmaktadır. Oysa düşünme kendi kendisinde sezgi ilişkiselliğinde ve bundan dolayı da nesne ilişkiselliğindedir. Dolayısıyla "...saf anlamının-anlağın kavramları, zamanın saf imgesel sentezinde kendini temellendirmektedir" (Heidegger, 1998: 312). Bu temellendirme, aynı zamanda kategorilerin ontolojik özünün koşulu olarak apriori öznel karakterin açığa çıkarılışdır.

Heidegger'e göre, aşkınsal çıkarım, sorgulamadaki üç nokta açısından şaşırtıcı bir durum göstermektedir. Birinci olarak, saf sezgiyle, onun özüne ilişkin kategorilerin bağlantısında; ikinci olarak, düşünmeyi, yalnızca saf sezgiyle önceden nesnelere verebilmesinde-'sezgiler kavramsız kördür'; üçüncü olarak da, *a priori* kavrayışını, yalıtılmış özünde bulunan bir şey olarak nesneyle ilişkiselliğini vermesidir. Oysa, özne, *Dasein* olarak yalıtılmış varlık değil, gerçek varoluştur.

Dolayısıyla, bu üç nokta “Kantçı kategoriksel sorunlu ifadelerin merkezi temel eksikliğinden kaynaklanmaktadır; bir başka deyişle, *Dasein*’ın varlık durumunun bir kökensel öz belirlenimi olarak aşkın varoluşunun görülemezliğinde” (Heidegger, 1998: 315). Çünkü yalnızca *Dasein* aşkınsal varolan olarak kendi kendinde kalabildiği için, dolayısıyla ‘Sen’ olarak bir başka kendilikle de dünyada olabilmektedir. Onun aşkınsal özüne ilişkin ontolojik kavramların özü, üçlü sentezin zaman ilişkisel yorumunda ortaya konulabilecektir.

Sezgede kavrayışın bireşimi (die *Synthesis der Apprehension in der Anschauung*) :
Sezgede kavrayışın bireşimi, empirik olarak nesneyle ilişkiselliğin diğer bir deyişle apriori zaman ilişkiselliğin sentezidir. “Her sezgi kendinde bir çokluğu kapsamaktadır” diye başlayan Kantçı gerçekleştirmede bunun anlamı, “çokluğun, duyusal etkilenim aracılığıyla verilmiş izlenimleri düşünülmektedir” (Heidegger, 1998: 343). Sezgi diğer bir deyişle *a priori* olarak zaman, çokluğun izlenimleri şimdinin sıra-dizisi içinde ruhta ayırt edilmezse böyle gösterilmesi olanaksızdır. “Mekan ve zaman sezgi olarak *intuitus originarius* (tanrısal sonsuz sezgi) değildir, ama belirli etkilenimlerle karşılaşma olanaklılığı anlamında *intuitus derivativus* (sonlu sınırlı sezgi) da değildir; aksine kendinde sonlu öznenen türeyen, diğer bir deyişle aşkınsal imgelem-gücündeki, *intuitus derivativus*’tur; dolayısıyla kökenseldir” (Heidegger, 1998: 121). Bu kökenselliğinde mekan ve zaman apriori sezgi biçimi olarak bir çokluğu kapsamaktaysalar, bu noktada onların, sezginin biçimi mi yoksa biçimsel sezgi mi oldukları sorunu gündeme gelmektedir. Sezgi biçimi kökenseldir dolayısıyla biçimsel sezgi bu kökenselliği varsaymaktadır. Eğer biçimsel bir sezgi olarak görülürse burada sentez olarak bir çokluğun tasarımı anlamında kapsanılması anlaşılacaktır, ama saf sezgi biçimi olarak zaman ve mekan bir sentez değildir.

Heidegger’e göre, Kant’ta çokluğun duyu yoluyla birbiri ardı sıra bir araya getirilişi, *synopsis*, ifadesi de yanlış anlaşılmaktadır. “Bu yüzden, burada başka bir terim gereklidir: *syndosis*...birlikte verilme olarak bir şeyi bir şeyle aynı anda verme...mekan ve zaman saf sezgi olarak, verilen çokluğun kökensel birlikteliğidir” (Heidegger, 1998: 135). Dolayısıyla, saf sezgede *a priori* verilmiş çokluğun özel bir yakalanışı olarak *syndosis*, tasarımı anlamında bir sentez değildir. Diğer yandan, sezginin saf biçimi olarak zamanın mekan karşısında bir önceliği bulunmaktadır. Çünkü, Kant’a göre, “...zaman genel olarak tüm görüngülerin *a priori* bir koşuludur; dahası, iç görüngülerin (ruhlarımızın) dolaysız koşulu, ve tam bu yolla o denli de dış görüngülerin dolaylı koşuludur” (Kant, 1993: A34-B51). Bundan dolayı Kant, “zamanı, mekan olarak, öznen, Ben’de, insansal *Dasein*’a kökensel bağlılıkta görmektedir” (Heidegger, 1987: 149-150). Ancak, Kant zamanı saf sezgi olarak verilmesi biçiminde yorumladığı halde, onu genel anlamında bilmektedir. Saf sezgi olarak zaman, empirik etkilenim değildir; saf etkilenim, kendinde ruha ait olarak öz-etkilenim olarak düşünülür. Dolayısıyla genel anlamda zaman, saf sıra-dizisel bir şimdi çokluğu olarak, diğer bir

deyişle öznedeki olayın bir geçişi olarak önceden bir tasarımılamada belirlenmektedir. Her sezgi kendi içinde bir çokluğu içermekle birlikte, bu çokluğu “an” birbirinden ayırt etmedikçe, mutlak bir birlikten başka bir şey olmayacaktır. Mutlak birlik ise, görünüşlerin *a priori* sezgisi olarak belirlenen zamanın yokluğudur. Dolayısıyla, “Kant, bir sezginin iletimine ilişkin fenomenolojik olayı görmektedir: öncelikle etkilenimlerin mutlak bir birliktelikliliğini sunmaktadır; böylelikle yalnızca bu-şimdi sınırlandırılmaktadır ve daha sonra bir başka şimdiye itilmektedir” (Heidegger, 1987: 345). Bu itilimde, geçmiş-şimdi ve gelecek-şimdi, henüz-şimdinin ışığı altında bulunmaktadır ve her ikisi de dolaysız şimdinin karakterine sahip olmaktadır. Böylelikle, “şimdi, kendinde, bir çokluğa yönelik yargının olanaklılığını kurtarmaktadır.”¹ Bundan dolayı saf zamansal sezgi, çokluluğun özel bir kavranılışını “şimdi”de açığa çıkarmaktadır. Yalnızca, bir ‘şimdi’nin analiziyle ortaya çıkarılamayacak olan “sezgide kavrayışın (*apprehension*) sentezi, saf *syndosis*’tir; diğer bir deyişle, alırlılığın bir kendiliğindenliğidir” (Heidegger, 1987: 347). Bu anlamda, saf zamansal sezgi olarak sezgide kavrayışın sentezi, temelde saf imgelemin bir sentezidir.

İmgelemede yeniden-üretimin bireşimi (*die Synthesis der Reproduktion in der Einbildung*):

Heidegger’e göre, ruh-zihin empirik olanaklılığı, artık-şimdi-olmayanın boyutunda empirik geritmede tutulmalıdır. Artık-şimdi-olmayanın saf tutulmasının bu sentezi, aynı zamanda sürekli, özgür olanaklı bir tekrar-kavrayış olmasına rağmen, onun dolaysız bir gösterimidir. Saf sezgi için zaman, yalnızca şimdi olarak değil, aynı zamanda artık-şimdi olmayan olarak açığa çıkarılmaktadır. Dolayısıyla, “biz, herhangi bir zaman-noktasını özgürce bir başka yere nakledebiliriz; saf sezgi, bu yüzden Kant’a göre imgelem-gücünün bir oyunudur” (Heidegger, 1987: 353). Sezgiyle ilişkiselliğinde çokluğun tasarımını birbirinden ayırt ederek bir öncekinden bir sonrakine geçişte, önceki yeniden üretilmezse, her hangi bir süreklilik sağlanamadığından tam bir tasarım olanaklı olmayacaktır. Bu anlamda, “sezgide kavrayışın (*apprehension*) bireşimi, kendinde bir imgelemede yeniden-üretimin sentezi olmaksızın olanaklı değildir; ...Kant bu yüzden doğru söylemektedir: sezgide kavrayışın (*apprehension*) bireşimi, öyleyse yeniden üretimin bireşimiyle ayrılmamacasına bağlıdır” (Heidegger, 1987: 353). Dolayısıyla, saf yeniden-üretimin sentezi, zaman ilişkisel aşkınsal imgelem-yetisidir. Ancak bu konuda, Kant’ın düşüncesi açık değildir. İmgelem-yetisini kökensel anlamda görmez. Üçüncü bir kaynak olarak imgelem-yetisi, “...ruhun kör ama yinede vazgeçilmez bir işlevinin ürünüdür ki, onsuz ne olursa olsun, hiçbir bilgimiz olamaz ve buna karşın onun ancak seyrek olarak bilincindeyizdir” (Kant, 1993: B103-A78). İmgelem-yetisi, öncelikle, saf bir etkilenim olduğundan, ruha ait bir öz-etkilenim olarak görülmekle birlikte, daha sonra saf sezgisellikten dolayı anlamının-anlağın kendiliğindenliği olarak düşünülür. Böylelikle, “imgelem-yetisi gereksiz olmaktadır, dolayısıyla bütünüyle, sezgi ve düşünmenin başlangıcının yerine götürülmektedir” (Heidegger, 1987: 281). Kant için, imgelemsel yeniden-üretim, sezgisel olduğundan nesnel-görüngüsel bağlantısından

dolayı *a priori* ilkeleri kendinde bulunduramayacaktır. Bu yüzden, yeniden-üretim bireşiminin deneyi aşarak bütünüyle apriori ilkeler üzerine kurulması gerekecektir ki, bu da ancak kavramda tanımanın (*recognition*) bireşiminde olanaklıdır.

Kavramda tanımanın bireşimi (*die Synthesis der Recognition im Begriffe*): Sezgide kavrayışın (*apprehension*) bireşimi, imgelemde yeniden üretimin (*reproduktion*) bireşimi olmaksızın olanaklı değilse, “imgelemde yeniden-üretim bireşimi de, kavramda tanımanın (*recognition*) olmaksızın olanaklı değildir.” (Heidegger, 1987: 355). Dolayısıyla, bu üçünün kökensel birliği kendini *Dasein*'in zamansal varoluşunda ortaya konulacaktır.

Kant'a göre, “düşündüğümüzü bir an önce düşündüğümüz ile tam olarak aynı olduğunun bilinci olmasaydı, tasarımlar dizisindeki tüm yeniden üretim yararsız olurdu... kavram sözcüğü bu noktaya kendiliğinden bir açıklama getirebilir. Çünkü, birimsel bilinç adım adım sezilene, çokluyu ve bundan sonra yeniden-üretileni, tek bir tasarıma birleştirendir” (Kant, 1993: A103). Heidegger için bu noktada sorulacak olan, arı sentezi kavrama götürmek ne anlama gelmektedir?

Tasarımlama olarak kavram, başlıca saf çokluğun bireşimi olarak, bu bireşimle verilenin özü anlamındadır. Evrensel olarak birleştirme, bu çokluğu belirli bir birlik aracılığıyla kurmaktır. Dolayısıyla, “bu saf sentez, -imgesel yerine getirilişi- zamanın saf sezgisel çokluğuyla bağlantılıdır” (Heidegger, 1987: 282). Ancak, Kant, bu birliği kısaltarak “sentetik *a priori* birlik” olarak adlandırmaktadır. Böylesi bir adlandırma, aynı zamanda sezgisel, empirik verilmiş çokluğu ifade etmektedir. Oysa, empirik verilmiş iç-zamansal çokluğun bu empirik sentezi, zaman belirlenimsel *a priori* bireşimin gerçekleştirilmesi altında bulunmaktadır; böylelikle bu şekilde talep edilen sentez, kavramsal bir içerikle anlık kavramlarını verir. Bu nedenle,

saf anlama-anlık kavramları, yargının saf biçim-mantıksal fonksiyonu aracılığıyla verilmezler; aksine imgesel zaman ilişkisel saf sezginin sentezinden kaynaklanmaktadır. Anlama kavramlarının doğuş yeri mantıksal işlev gören anlama yetisinin saf yalıtımı değildir; diğer bir deyişle, saf anlama-anlık kavramları olarak kategoriler, mantıksal yargı tablosundan kaynaklı basit bir araya getirilme değildir. (Heidegger, 1987: 284)

Heidegger'e göre, kavramların oluşumu aynı zamanda bir ontik ve ontolojik kavram ayrımını da göstermektedir. “Ontik kavram oluşumu, önceden verilmiş çokluğu karşılaştırma, refleksiyon ve soyutlama arıcılığıyla bir birlik altına götürmedir; ...buna karşılık, ontolojik kavram oluşumu, önceden

verilmiş nesnelere kavramlar altına götürmek değil, aksine saf çokluğun saf sezgisini kavramlara götürmektir” (Heidegger, 1987: 286). Saf çokluğun saf sezgisini kavrama götürmek, onun özsel yapısıyla, bilginin fenomenolojik ontolojik yorumu olarak, kavramlar altına getirilen tasarımları ifade etmektedir. Ancak, Kant, kavramda tanımanın bireşimini kaba olarak tanımlamakta, empirik bir bireşim karşısında kavramda tanımanın bireşimini, her iki bireşimin analizine uygun biçimde gerçekleştirememektedir. Burada söz konusu olan üçlü bireşimin bağlantı sorunudur. Kant, kavramda tanımanın bireşimini, aşkınsal tamalgıya götürmekte ve üçünü düzenleyen dördüncü bir fenomenden söz etmektedir. Bu sentezi Kant, aşkınsal tamalgı aracılığıyla anlamaya götürmektedir. Dolayısıyla, zamanla bağlantılı olan her iki bireşim yanında, aşkınsal tamalgının zamanla bağlantısının gösterilmesi gereklidir. Çünkü her ikisi de özneye aittir.

Heidegger’e göre, nasıl ki imgelemde yeniden-üretim (*reproduktion*) bireşimi, kavramda tanımanın (*recognition*) bireşimini gerektiriyorsa, aynı şekilde kavramda tanımanın bireşimi de imgelemde üretimin bireşimini gerektirmektedir; dolayısıyla da, sezgide kavrayışın (*aprehension*) bireşimini. İmgelemde yeniden-üretim sentezi geçmişle ilişkilidir; tasarımılanmış olanı yeniden aynı olarak hatırlayabilir. Buna karşılık, kavramda tanımanın sentezinin gerçekleştirimi aracılığıyla özdeşleştirmeye, bölgesel bir bütünlüğün önceden yapılandırılmasında, önceden bir sahip olmayı, zamana ilişkin bir geleceğe-doğru olmayı gösterecektir. Bu nedenle, kavramda üretimin bireşimi, bir ön-tasarımlama veya kestirim (*praecognition*) olarak nitelendirilebilir. Böylelikle, “sezgide kavrayışın (*aprehension*) sentezi ‘şimdi’yle, imgelemde yeniden-üretim (*reproduktion*) sentezi ‘geçmiş’le ve önceden-bilmenin (*praecognition*) sentezi ‘gelecek’le bağlantılıdır” (Heidegger, 1987: 364). Bu anlamda, *aprehension* bir şimdi, *reproduktion* artık-şimdi-olmayan ve *praecognition* henüz-şimdi-olmayandır. Dolayısıyla, sentezin üç tarzı da temelde, aşkınsal özneliğin kökensel birliğinde zamanla bağlantılı olarak açığa çıkmaktadır.

Heidegger’e göre sentetik *a priori* bilginin olanaklılığı, salt yargı işlevinin bir fonksiyonu olarak değil, imgesel zaman ilişkisel bir sentez aracılığıyla açığa çıkarılmaktadır. Bu açığa çıkarılıştta, saf sezgisel ve saf kavramsal olanın içsel olanaklılığı olarak *a priori* sentezin kökensel boyutunda, aşkınsal özneliğin karakteristiği temeldir. Aşkınsal sentezin üç tarzı, *aprehension*, *reproduktion* ve *praecognition*, *Dasein*’in kökenselliğinin kendinde birbirlerine bağlı olarak, aşkınsal özneliğe göre önceden birleştirici bir ufukta ele geçirilebilen temel biçimler olarak açığa çıkmaktadır. Bu ufuk, birliktelik olarak dayanak, bağlanma ve düzenlemeyi içermektedir. Birleştirmenin ileri-geri işleyen kavrayışı, birlikliliğin önkoşulunun biçimi olarak açığa çıkmakta ve üçlü sentezin bütünlüğünü belirlemektedir. Dolayısıyla, “birlik-ufkunun ileri-geri işleyen kavrayışı, kendiliğın *a priori* bir öz-ilişkiselliğidir; diğer bir deyişle, ...*a priori* dayanağın bu önkoşulu aracılığıyla, olanaklı Ben-aitliğinin boyutunun bu ufku içinde, varolanda karşılaşılan şeyin hepsi yapılandırılmaktadır” (Heidegger, 1987:

388). Böylelikle, aşkınsal bireşimin-sentezin ve aşkınsal tamalğının birliği, öznelğin kendiliğindenliğinin *a priori* öz-ilişkiselliğinde temellenmektedir.

Heidegger için özne-*Dasein*, kökensel kendiliğindenliğinde kendi zamansallığıdır; diğer bir deyişle, zamanın kendisidir ve yalnızca ekstatik zamansallık olarak saf şimdi diziselliği anlamında zamanı açığa çıkarmaktadır. “Zaman, *a priori* öz ilgililiktir, ve aynı zamanda kökensel alırlılığın ve kökensel kendiliğin bağımsızlığıdır” (Heidegger, 1987: 395). Ancak, Kant, kendiliğindenliğin temel özdeşleşmesini ve şimdideki biricikliğini, Ben’in her bir şimdide kendini aynı biçimde bulması anlamında almaktadır. Oysa, “...bu momentel şimdi değildir, aksine özdeşlik ve kendiliğindenliğin bağımsızlığıdır; böylelikle o, özgürce Ben-olabilme aracılığıyla belirlenmektedir” (Heidegger, 1987: 395). Bu belirlenme, zamansallığın bütün boyutunu kapsayıcı biçimde kendini-kendinde başka bir yere koymanın gerçek kavramı, kendiliğin özdeşleyiciliğinin varoluşsal kavramı olmaktadır. Buna karşılık Kant’ta, kendilik ya da öz-ilişkisellik mevcut olanın kendi kendisiyle objektif bir özdeşleşmenin sakıncalı yakınlığına düşmektedir. Dolayısıyla Kant, “kendilik-özdeşleşme problemiğinde, Descartes’ın *res cogitans*’ının (düşünen şey-nesne) sakıncalı yakınlığına düşmektedir” (Heidegger, 1987: 396). *Ego cogito*’nun öz-ilişkiselliğinde, Ben’i bir şey olarak düşünmek, böylelikle bu düşünen şey olarak, kendini her zaman önceden bulabilmektedir. Dolayısıyla, “Descartes’ın ontolojik konumunu üstlenmesi aracılığıyla Kant, özsel bir hatayı göz ardı etmiş oldu: *Dasein*’ın ontolojisini” (Heidegger, 2004: 50) Ontoloji öncesi anlayış varlıkbilimsel değil de epistemolojik olarak belirlenirse bu nesnelğe düşmek kaçınılmaz olacaktır.

Heidegger’e göre kategoriler, aşkınsal temel olarak aşkınsal bireşimin dışında değil, aksine aşkınsal bireşimle özdeşdir. Bu özdeşlik, imgelem-yetisinin kökensel birliğinde açığa çıkmaktadır. Ancak, Kant, saf sezgi ve kategorilerin bağlantısını imgelem-yetisinin kökensel birliği temelinde kurmaz. İmgelem-yetisi, duyusallık ve düşünmenin kaynağı olarak gösterilmekle birlikte, onların aralarındaki bağ olarak kurulmaz. Kategoriler, aşkınsal tamalğının kendindeki kavramından çıkmaktadır; diğer bir deyişle, bağlantının zorunlu ilkeleri olarak düşünmenin kendiliğindenliğinin bilincidir. Oysa, “yeniden-üretimsel imgelem-yetisi öznelğin olanaklılığının kökenidir; o, öznenin, *Dasein*’ın kendinde ekstatik temel durumudur” (Heidegger, 2004: 418). Kategorilerin özü, *Dasein*’ın ekstatik özüne bağlı olarak saf zaman ilişkisel imgesel sentezin olanaklılığında açığa çıkmaktadır.

Heidegger’e göre, aşkınsal çıkarım, zamanın saf sentezi ve saf düşünmenin *a priori* zorunlu bir ilişkide olduğunu göstermektedir. Sezginin ve düşünmenin saf *a priori* ilişkisi ise, saf nesnel sentetik bilgidir. Sentetik *a priori* bilgi, saf zaman ilişkisel aşkınsal imgelem-yetisinin kökensel sentetik birliğinin temelinde, dolayısıyla zamansallığın temelinde olanaklıdır. “Ama, zamansallık, insansal *Dasein*’ın temel durumudur; onun kökensel temelinde, varlığın ve varlık-belirleniminin saf bir anlamasında böyle bir şey olanaklıdır; *Dasein*’ın zamansallığı temelinde, varlık-anlayışı kendini

yapılandırmaktadır” (Heidegger, 2004: 425). Bu yapılandırma, imgelem-yetisinin zaman ilişkisel ön-anlamasının yeniden üretiminin apriori bireşimi altında, ontolojik olanın özünde açığa çıkmaktadır.

Heidegger’in *Saf Aklın Eleştirisi* fenomenolojik yorumuyla göstermiş olduğu, *Eleştirinin* bir bilgi teorisi olarak görülemeyeceği aksine bir ontoloji olduğudur. Ontoloji olarak *Eleştiri*, varolanın varlık durumunun, sonlu ve aşkınsal yapısı içerisinde sentetik *a priori* bilgisinin açığa çıkarılmasıdır; diğer bir deyişle, sonlu ve aşkınsal yapısı içerisinde saf aklın kategorilerinin ontolojik özünün açığa çıkarılmasıdır. Kategorilerin ontolojik özünün açığa çıkarılışı olarak, onların ortak kökenini göstermedir.

Kant, bilginin iki kaynağı olarak, düşünme-anlak ve sezgi-duyusallık temelinde apriori sentetik yargıları göstermeye çalışırken, anlamaya ait saf kategoriler ve duyusallığa ait sezgisel kavramlar arasındaki bağlantıyı, anlamamanın biçimsel fonksiyonu temelinde, bir yargı tablosunda göstermeye çalıştığından, ikilikten kurtulamamıştır. Düşünme ve sezgi arasındaki bağı sağlayacak aşkınsal imgelem-yetisi, önce ruhun olanaklı temel bir yeteneği olarak görülmüş, sonrasında anlamamanın bir işlevselliği olarak ele alınmıştır. Dolayısıyla, kategorilerin saf imgesel zaman ilişkisel özelliği, öznelliğin aşkınsal bütünlüğünde ve kökensel birliğinde gösterilememiştir.

Heidegger, Kant’ın anlama ve duyusallık arasında yaptığı ayrımı karşılık, anlama ve imgelem-yetisi ayrımı getirir. Anlama ve imgelem-yetisi, öznelliğin ya da bağımsız kendiliğin aşkınsal tamalgısında, saf zaman ilişkisel imgesel sentezin, sentetik *a priori* yargıların, kategorilerin ontolojik özünün kökenidir. Bu köken, bağımsız kendilik olarak aşkınsal öznelliğin, diğer bir deyişle *Dasein*’ın somut zamansal-sonlu varlığının kendisidir. Dolayısıyla, “...sorun, insani varoluşun zamansal kendilik tasarısının gerçek pratik biçimine göre belirlenir” (Sandbothe, 2004). Bu belirleme, *Dasein*’ın ekstatik zamansal varoluşunun gelecek tasarımındaki dünya-ilgisel yöneliminde otantik olabilme olanağında açılmalarıdır.

Kaynakça

- HEIDEGGER, M., (1998). **Kant und das Problem der Metaphysik**. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.
- HEIDEGGER, M., (1987). **Gesamtausgabe**, II. Abteilung: Vorlesungen 1923-1944. **Pänomenologische Interpretation von Kants Kritik der reinen Vernunft**. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.
- HEIDEGGER, Martin. (2004). **Varlık ve Zaman**. (Çev. Aziz Yardımlı). İstanbul: İdea Yayınları.
- HEIDEGGER, Martin. (1991). **Metafizik Nedir?** (Çev. Yusuf Örnek). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- KANT, Immanuel. (1993). **Arı Usun Eleştirisi**. (Çev. Aziz Yardımlı). İstanbul: İdea Yayınları.
- SANDBOTHE, Mike. (2004). **Die Verzeitlichung der Zeit in der modernen Philosophie**. (<http://www.Sandbothe.net>).